

vina z vsemi dišavami, kakor se pripravlja za ljudi. To storim in tele je kmalu okrevalo, posebno pa se je ojačilo in jelo slasto jesti, ko sem mu dal nekoliko krat še stolčenega encijana na vinu, ki je bilo deloma zmešano z vodo. — Telico dal bi bil pred 4 tedni rad za 3 gold., danes pa je ne dam za 20 gold.

Zemljepisni in narodopisni obrazi.

Nabral Fr. Jaroslav.

59.

Črni gozd in njega velikani.

Število šilastega drevja ni veliko, v vsem ga utegne biti do 500 vrst, ali zato se ono širi tu in tam v nepreglednih gozdih. Šilasto drevje raste združno, ter je zelo neznosljivo, ne trpi med seboj tujca. Šilasto drevje se je vrlo zgodaj pojavilo na zemlji, in dolgo dobo je zgolj ono kraljevalo. Dokaj kesnejše se je pojavilo pernatost drevje, ali dan danes ima uže velike prostore v svoji oblasti. Hladni kraji so dan danes prava domovina šilovja. Čim bolj se bližamo toplim krajem, tem bolje se pozgublja šilovje. V tropskih krajih bi ga niti ne dobili, da ni tam visokega gorovja, katero mu ugaja. Gorostasnemu razvoju šilovja najbolje ugaja zmerni pas, in zato so se tu razvili največi gorostasi.

Med evropskim šilovjem ponaša se najbolje naša jela. Stare jele dosegaajo več potov višino 60 m, pa tudi več. Göppert je vedel v Šlezki za jelo, ki je bila 73 m visoka. Po českih gozdih se še nahajajo visoke jele. Najviša jela, ki so jo tam dobili, imela je 10 m v obsegu. Da taki gorostasi učkajo visoko starost, jasno nam je po tem, ker jela še le v tridesetem ali štiridesetem letu začne cvesti. Na Hrvatskem se tudi nahajajo visoke jele, največe pri Prabrodu in Jasenku, stari utegnute biti okolo 500 let. Tu se nahaja tudi še mnogo jel, ki so stare po 350—400 let, vse so zdrave, ter merijo v premeru po 110—140 cm, in visoke so po 30 do 40 m.

Koliko visoko se more potegniti bor, ne vemo, tega pa zato ne, ker se borovina mnogo upotrebljuje, zato se ne varuje, ampak prezgodaj seka. Eden bor v državnem gozdu pri Liegnitzu velé, da je 31 m visok. Na Hrvatskem se nahajajo najkrasnejši borovi v okrožju Otoškem med Vrhovino in Babinim potokom. Zvečine so to črni borovi, ki so jih prej kot ne Francozi posadili. Stari so po 75 let, v premeru imajo po 80 cm, in visoki so po 16 m.

Smereke se dobé stare po 600—700 let. Zvečine se te starke nahajajo uže osamljene; skrbno jih čuvajo kot žive priče davne prešlosti. Take gorostasice dosegaajo ogromno višino. Na posebnem glasu je ena smereka pri Frankensteinu na Šleskem. Na Hrvatskem v Črni Dragi se nahajajo krasne smereke po 46 m visoke, in v premeru imajo po 110 cm.

Najgorostasnejši mecesni se nahajajo v Alpah, vzlasti v Walisu. Visoki so po 50—60 m, in v premeru imajo po 1 m.

Najkrasnejše šilasto drevo v južni Evropi je cipresa. Raste počasi, živí dolgo, ali pri vsem tem ni kaj prida debela. Najglasovitejše ciprese so na Sveti Gori, na dvorišču samostana Haja-Leona. Griesebach sodi, da so po 1000 let stare, in to je verojetno. Pripovedka trdi, da so jih zasadili 359. l., ko so samostan pozidali. V višini enega metra imajo ta drevesa v obsegu 4—5 m. Pri Somni na Lombardskem stoji cipresa o kateri velé, da je starejša od onih na Sveti Gori. Ko je Napoleon I. ondi cesto delal, dal je pot zaviti, samo da je obvaroval gorostasno cipreso.

Šilovje, ki raste po Aziji, ne dosega višine, ki jo ima v Evropi, ali zato so mu debela mnogo debelejša. Tako so uže od nekdanj na glasu cedre libanonske zaradi ogromne svoje debeline. O najstarejših deblih zatrjujejo, da imajo po 12—15 m v obsegu. Po ogromnih deblih sodeč računa Hooker, da najčvrstejše cedre libanonske utegnute biti stare po 2500 let. Na Himalaji raste libanonski cedri vrlo sorodna vrsta, ki tudi ni dosti šibkejša. Stolička omenja, da je tam videl drevesa, ki niso bila visoka več kot 50 m, ali so zato imela v obsegu po 12 m. Visoki bor (*Pinus excelsa*), ki je po Aziji jako razširjen, ter je v najbližem sorodstvu s severo-ameriškim gorostasnim belim borom, tudi navadno nima več kot po 50 m višine. Po Japonskem rastejo neke vrste jel, ki tudi niso več kot po 50 m visoke. V tropskih krajih azijskih po bregovih raste ena vrsta tis, ki so tudi po 50 m visoke.

Tisa je na glasu zaradi izredne svoje čvrstosti. To rudečkasto drevo je trdo in raste zeló počasi. Göppert omenja, da je na Šleskem na več mestih v dolinah in na višinah opazoval dalj časa, koliko se tisa potegne in koliko podebelí, ter je zapazil, da se v enem letu ne poredí več kot za eno pariško črto, in toliko debeljenje vrší se samo v prvih 150 let, pozneje peša. Prav to so opazovali tudi na Angleškem. Na cerkvenem dvoru v Braburnu v Kentu, pa v Fotheringallu na Škotskem, stojé tise, ki imajo 58—60' v obsegu, in po 2800—3000 kolobarjev. Ena najčvrstejših tis, ki rastejo na Nemškem, bila bi ona, ki stoji na Šleskem, na tako nazivnem Fürstensteiner-Grundu, in ima v obsegu 7', pa ona pri Somsdorfu, ki ima v obsega 12½'. Stari ste nad 500 let.

Po hrvatskih gozdih tudi gine tisa. Najlepše tise se nahajajo dan danes na onem obronku Rišnjaka, ki se spušča k izviru Kolpe, in potem okolo Prezida. Cerkev prezidska je pokrita s tisovimi deskami, in parobki posekanih tis se še vidi v okolici prezidski. Ti parobki imajo v premeru po 80 cm, toraj so imela debela v obsegu nekako po 7½'. Pri Čabru stoji tisa, ki ima 5' v obsegu.

Vse te popisane vrste zaostajajo v svoji višini za šilastim drevjem, ki raste po Avstraliji in obližnjem otočju. Norfolkška jela, ki raste na otoku enakega imena, ima po 12 m v obsegu, in višine po 70 m. Aravkarije, ki rastejo po vzhodni obali avstralski, niso tako visoke, ali se vendar še posilijo do višine 50 m. Na Novi Zelan-

diji je več vrst šilovja, ki dosega višino 60—65 m/. Do iste višine gredó tudi glasovite damare. Igle jim niso ozke in bodičaste, nego bolj plošnjate. Iz tega drevesa teče v veliki množini nekaka smola, kateri velé kopal. To smolo vozijo na trg, iz nje napravljajo razne lake, iz lepših in trših kosov pa izdelujejo lepoticja, kakor iz jantarja, in dosti potov se taki izdelki prodajajo za jantarske.

Prav ta rod aravkarij, ki se je v Avstraliji razvil do gorostasne veličine, nahajamo tudi v južni Ameriki, in tudi v gorostasnih oblikah. Ena brazilijanska aravkarija, ki raste severno od Rio Janeira, gré do višine 65 m/. Druga vrsta (*Araucaria imbricata*), je še gorostasnejša. Humboldt omenja, da se potegne do višine 70—80 m/. Ona raste po čilskih obronkih And, pa v gorenjem in dolnjem predelu zahodne Patagonije. To drevo ima veliko važnost, z njegovim semenom se hranijo ljudje. Češarki na tem drevesu zrastejo tako veliki, kakor je otročja glava, in v vsakem češarku je po 200—300 zrn, ki so dobra za jed. En češark na dan zadostuje najhujšemu požeruhu. Aravkarija je uže več potov obvarovala lakote ondotne stanovnike. Po južnih zaveznih državah in po mehikanskih visočinah raste mehikanska cipresa, ki z debelino svojega debla vse prejšnje vrste daleč nadkriluje. Najglasovitejša mehikanska cipresa nahaja se pri mestu Oaxaca. V obsegu meri 37 m/, višine pa nima več kot 40 m/. Tega gorostasnega drevesa je omenil uže Ferdinand Cortez, ki se je s svojo malo četo nastanil pod njegovo senco. Domačini spoštujejo to drevo kot posebno svetinjo. Enakih gorostasov z deblom 30 m/ v obsegu je ondi še več.

Še više in gorostasnejše šilasto drevje pa nahajamo v severni Ameriki. Douglasov bor v dolovih Rocky Mountains in okolo reke Kolumbije ima po 15 m/ v obsegu, in visoko je po 70 m/. Po zahodnih obronkih tiste gore raste še drug bor, ki ima v obsegu po 14 m/, in visok je po 94 m/; prve veje nastavi še le v višini 60 m/. Beli ali Wheymouthov bor, ki raste po severnih zaveznih državah okolo Misisipija in okolo Kolumbije, ima navadno po 50—60 m/ višine, pa tudi po 82 m/ in še več. Gorenja Kalifornija ima veliko množino največih gorostasov. Tu se nahajajo borovi po 72 m/ visoki, in po 9 m/ v obsegu široki.

Prav tako visoke so tudi nekatere vrste kalifornijskih smerek. Kalifornijska cipresa se potegne do 100 m/ višine, in dolgo so bili te misli, da ona je najviše drevo na zemlji, dokler niso v drugi polovici našega stoletja odkrili v Ameriki še večih gorostasov. Od tega drevesa imajo v peterburškem muzeju en prerez, ki ima v premeru 110 $\frac{c}{m}$, in na njem se dadó dobro prešteti kolobarji 1088 let. Velika je to redkost, ker so tisočletna drevesa navadno v sredi otla.

(Dalje prihodnjič.)

Govor gosp. poslanca Kluna

v državnem zboru 10. t. m.

(Dalje.)

Ko so se vrli Tirolci branili skleniti deželno šolsko postavo po ukusu prejšnje vlade, takoj je prišla naučna uprava z naredbo, s katero se je začasno vredilo šolstvo na Tirolskem. Ko pa se je še bolj upiral tržaški mestni zbor kot deželni zbor, ni se vladi zdelo potrebno, da uporabi svojo upravno pravico. (Čujte! na desnici.) Zakaj tega ni storila, ne vem; pride mi pa na misel izrek modrega belgijskega kralja Leopolda, ki je priporočil svojemu sinu, naj posebno skrbi za to, da bo prav storil svojim nasprotnikom, ker mu njegovi prijatelji tako ne bodo delali sitnosti. (Prav dobro! na desnici.) Tako je tudi tedanja vlada imela toliko poguma, da je rodoljubnim in cesarju zvestim Tirolcem vsilila šolsko naredbo, ker je vedela, da s tem ne bo omajala njihove zvestobe do cesarja in države. (Pohvala na desnici.) Poguma pa ni imela, da bi enako storila pri italijanskem mestnem zboru v Trstu, ker ga ni hotela vznemirjati. (Pohvala na desnici.)

Jasno je, da je ta slabost vlade tržaškim mogotcem dala še več predrznosti in poguma. Zato se pa tudi ne moremo čuditi, da so na slovenski zemlji v določenem redu ustanovili italijanske ljudske šole in z italijanskimi učitelji in njihovemu ukusu primernimi knjigami v šolskih knjižnicah razširjali svoje mišljenje med slovensko mladino. Ker ravno v šolah se najbolj gojí in pospešuje nerodoljubni duh. To nam dokazuje žalostna prikazen, da postanejo otroci dobrih, rodoljubnih italijanskih, in otroci nemških in slovenskih starišev najhujši irredentisti. Vresničuje se stari izrek, da so renegati (odpadniki) vedno hujši, kakor pravi Turki. (Prav res! na desnici.)

Kako velika je predrznost tržaškega mestnega zbora, in kako malo poguma je imela prejšnja vlada, spoznate po tem, da je za zemljepisje v mestni gimnaziji visel zemljevid, na katerem je bilo mesto tržaško z okolico narisano kot del kraljestva italijanskega (čujte, čujte! na desnici), in vlada več časa ni imela toliko poguma, da bi odstranila oni zemljevid. (Čujte, čujte! na desnici.)

Pa kaj je nam treba segati tako daleč nazaj? Nismo li v zadnjem času doživeli slučaj, ki priča o samozavesi tržaškega zbora in je bil nedavno predmet interpelaciji? Večkrat smo se pritoževali, da južne dežele nimajo obrtne šole; konečno nam naznani gospod naučni minister, da se bo taka šola ustanovila v Trstu. Pozdravili smo to sporočilo z odkritosrčnim veseljem, posebno pa, ker je gospod minister v budgetnem odseku odgovoril na vprašanje nekega spoštovanega zastopnika, da se bo v tej šoli lahko učila tudi slovenska mladina. Toda oglasi se takoj tržaški mestni zbor in izjavi, da ne bo dovolil obljubljenih podpore, če ne bo italijanščina izključljivo podučni jezik v tej šoli. (Jako liberalno! na desnici.)

Če tržaški mestni zbor prodré s svojo zahtevo, česar se bojimo po zadnjih dokazih gospoda naučnega ministra,